

Петро ГУЦАЛ
кандидат історичних наук,
доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

УДК 007:304

ЧАСОПИС «БЕРЕЖАНСЬКИЙ ВІСТНИК» ПЕРІОДУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

У статті розкрито й проаналізовано зміст публікацій і національно-державницьке спрямування повітового часопису «Бережанський вістник», що виходив у січні-квітні 1919 р. Відзначено, що газета є важливим джерелом для вивчення історичних подій, військово-політичної ситуації та соціального становища населення в Західноукраїнській Народній Республіці, а також для розуміння ролі преси в цій державі.

Ключові слова: преса, часопис, стаття, пропаганда, «Бережанський вістник», Західноукраїнська Народна Республіка.

Вступ. У вітчизняній пресі періоду Українських визвольних змагань 1917–1921 рр. особливе місце займає періодика Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Зважаючи на українські періодичні видання, що виходили в Галичині до Першої світової війни, це була якісно нова преса, яка охопила всю територію республіки, викликала зацікавленість читачів і стала важливим інформаційним чинником державотворення. На її сторінках відобразилися переломні історичні події в ЗУНР та окремих регіонах, були задекларовані національно-державницькі ідеї, проявилася патріотична публіцистика революційної доби.

Згідно з бібліографічним довідником, укладеним Є. Місилом [2, с. 193–201], в час ЗУНР, тобто від листопада 1918 р. до липня 1919 р., в республіці виходило 43 газети, що мали два і більше номерів. Ці періодичні видання можна згрупувати на урядові (офіційні), партійні та громадські, повітові (регіональні), військові.

Варто відзначити, що преса в ЗУНР розвивалася самостійно, без централізованого урядового ресурсу, залежно від можливостей структур й ініціативи осіб, які видавали газети. Помітною особливістю цього процесу була відсутність цензури як окремої державної інституції. Деякі обмеження у змісті публікацій преси диктувалися переважно державними й партійними інтересами та воєнними обставинами й, фактично, були самоцензурою редакцій і видавців часописів.

Періодика періоду ЗУНР є цінним історичним джерелом, оскільки в ній загалом безпристрасно відображається життя галицьких українців у час розбудови власної держави і збройної боротьби за неї. Одним із перших у незалежній Україні звернув увагу на вказану обставину І. Танчин [9]. Роль періодичних видань у державотворчих процесах у час ЗУНР досліджували О. Богуславський [3], І. Крупський [8], П. Федоришин [10] та ін. Аналіз газет зазначеного періоду, їх тематичного наповнення та ідеологічної спрямованості, специфіки організації і функціонування зробили Л. Корбута [7], О. Хімяк [11; 12] й інші науковці.

Значний пласт історичного, журналістського і публіцистичного матеріалу, що міститься у пресі ЗУНР, потребує подальшого опрацювання, вивчення і використання в наукових студіях. Особливо це стосується повітових газет, які серед зунрівських періодичних видань кількісно переважали [12, с. 71]. В абсолютній більшості вони були виданнями органів місцевої державної влади: повітових комісаріатів чи повітових національних рад – як окремо, так і спільно. Розгляд й аналіз змісту конкретних періодичних видань у повітах в зазначений час дає змогу об'єктивніше оцінити їх місце в історії вітчизняної преси, цілісніше охарактеризувати тогочасну періодику, встановити на основі опублікованих матеріалів і наведених фактів перебіг історичних подій та їхніх учасників і, звичайно ж, увести в історію української журналістики і публіцистики імена осіб, котрі сказали своє слово у цій царині.

Виклад основного матеріалу. У цьому контексті заслуговує на увагу газета «Бережанський вістник», яка виходила у повітовому центрі м. Бережани, що нині у Тернопільській області. З'явилося сім її чисел: відповідно 30 січня, 6 лютого, 15 лютого, 24 лютого, 6 березня, 19 березня, 12 квітня. Як бачимо, часопис виходив нерегулярно, не раз на тиждень, як планувалося, що було зумовлено складними матеріально-технічними та організаційними чинниками. Газета мала чотири сторінки, лише шосте число вийшло обсягом вісім сторінок.

Зауважимо, що короткі бібліографічні описи «Бережанського вістника», як і інших повітових газет ЗУНР, подані в історико-бібліографічних книгах М. Галушко [4, с. 119–122] та О. Дроздовської [5, с. 149–151]. Зважаючи на специфіку своїх досліджень, авторки не ставили за мету розкрити весь потенціал інформаційних, пропагандистських, воєнних, історичних, культурно-просвітніх, літературно-художніх, публіцистичних матеріалів періодици республіки. Тож аналіз вказаної газети, її фактологічного матеріалу є доцільним для висвітлення історії вітчизняної преси та становлення української державності в 1919 р. Зміст «Бережанського вістника» разом із відомостями інших періодичних видань дає підстави робити певні узагальнення про ситуацію в державі галицьких українців, тогочасні проблеми і суспільну атмосферу, настрої та переживання людей.

«Бережанський вістник» як «політичний, просвітній і господарський часопис» був друкованим органом повітової національної ради, але фінансувався державним повітовим комісаріатом. Офіційно газету видавав редакційний комітет. Усю роботу щодо її виходу очолював і здійснював начальний редактор Михайло Західний – доктор права, місцевий адвокат і громадський діяч, який у час ЗУНР обіймав посаду заступника міського комісара і мав військове звання хорунжого Української галицької армії (УГА). Відповідальним за редакцію був Тимотей Старух – відомий громадсько-політичний діяч, колишній депутат австрійського парламенту, міський комісар Бережан і голова повітової національної ради, делегат парламенту ЗУНР. Зрозуміло, що зайнятий важливими справами як державний діяч він побіжно займався підготовкою часопису. Обидва діячі не мали попереднього досвіду роботи у пресі, що певною мірою впливало на підготовку і випуск газети. Утім головні труднощі в її виході були зумовлені тодішніми умовами соціального-економічного і політичного життя, його нестабільністю і наростанням кризових явищ в ЗУНР.

Прикметно, що часопис «Бережанський вістник» появився після того, як Т. Старух повернувся з Києва, де брав участь у проголошенні Акта Злуки і роботі Трудового конгресу України й пересвідчився у вагомому значенні преси для пробудження національної свідомості народних мас та залучення їх до державотворчих процесів, розбудови і захисту республіки. Власне цей діяч відіграв провідну роль у тому, щоби забезпечити вихід газети. Вона поширювалася не лише у Бережанському, а почасти й Бібрському, Перемишлянському, Підгаєцькому і Рогатинському повітах, що входили до однієї окружної військової команди.

Зі сторінок «Бережанського вістника» простежується певний спектр тогочасних проблем, передовсім складна соціально-економічна і політична ситуація в ЗУНР, діяльність органів влади республіки в центрі і повітах, наболілі проблеми

внутрішнього життя в державі, боротьби за її незалежність внаслідок агресії Польщі тощо. Помітно, що позиція редакції газети загалом відповідала політичному курсу, який проводили націонал-демократи, котрі домінували у керівництві республіки.

У першому числі газети в публікації «Від редакції» було задекларовано мету її діяльності. Від імені Бережанської повітової національної ради мовилося, що вирішено «видавати для населення повіту часопись, в котрій би знайшли місце прикази і розпорядки, видавані повітовими органами української влади і всякі провірені вісти з далеких вкраїв, з рідної країни і найближчих повітів», щоби інформувати людей і «припинити ту несовісну, нечесну і злобну роботу наших ворогів» [1, ч. 1]. Безумовно, подання і поширення такої інформації мало сприяти розумінню громадянами політики центральних і повітових органів влади ЗУНР, усталенню суспільного життя і правочинності в регіоні, об'єднанню людей для вирішення злободенних проблем, мобілізації ресурсів за умов війни проти зовнішнього ворога.

Міські і сільські громади зобов'язані були виписувати газету. Надруковані у «Бережанському вістнику» закони та рішення вищих органів влади республіки, а також розпорядження повітового комісаріату були обов'язковими до виконання. У тогочасних умовах це був фактично єдиний швидкий і дієвий спосіб розсилати директивні документи в населені пункти, інформувати урядовців і громадян про державну політику та становище у республіці і світі тощо.

Зрозуміло, що у зв'язку з цим у кожному числі газети подавалася інформація про важливі рішення уряду і прийняття законів парламентом ЗУНР, комунікати й обіжники державних секретаріатів, розпорядження повітових органів влади в Бережанах. Основними рубриками були «Урядовий відділ», «В повіті», «Звідомлення Українського генерального штабу», «У нас, на Україні», «В світі».

Два важливі матеріали про визначні державні події були опубліковані вже у першому числі газети. В першому з них під назвою «Історичне засідання Української Національної Ради» повідомлялося про прийняте 2 січня 1919 р. парламентом ЗУНР рішення щодо злуки республіки з УНР в одну державу. Переповівши коротко про виступи відомих галицьких політиків С. Вітика, Т. Старуха і П. Шекерика, державного секретаря військових справ Д. Вітовського, представника Наддніпрянської України Р. Трохименка на цьому історичному засіданні, газета акцентує увагу на словах Президента УНР Є. Петрушевича про існування відтепер однієї соборної держави українського народу – Української Народної Республіки [1, ч. 1].

Друга публікація – це «Земельний закон», затверджений Директорією УНР 8 січня 1919 р. І хоча «з браку місця» в газеті він не був опублікований повністю (найімовірніше, через те, що прямо не стосувався ЗУНР), вказаний закон дуже зацікавив громадськість, особливо галицьке селянство, для якого питання справедливого розподілу землі було найзлободеннішим. Згодом, у середині березня, «Бережанський вістник» знову повернувся до земельної проблеми, повідомивши про дебати в земельній комісії УНР щодо вироблення земельного закону ЗУНР, а також про обговорення цього питання на засіданні повітової рільничої комісії в Бережанах [1, ч. 6].

Необхідно зауважити, що невизначеність парламенту й уряду ЗУНР щодо земельної реформи, зволікання з її вирішенням в інтересах селянства і відповідно недостатнє, непереконливе висвітлення цієї проблеми в пресі республіки, в тому числі у «Бережанському вістнику», не сприяла ні консолідації суспільства, ні зростанню довіри населення до влади усіх рівнів, ні готовності селян рішуче стати на захист своєї держави.

Про доленосні державотворчі процеси мовиться у зверненні Т. Старуха «Славна Бережанщино!», в якому діяч закликав населення до створення сильної і дисциплінованої («карної») народної армії, у відповідальний час не нарікати на долю, а братися «до збруї і ще раз до збруї». У повідомленні «Трудовий конгрес», як видно, за поданням Т. Старуха, мовиться про його виступ 26 січня 1919 р. на засіданні Трудового конгресу України в Києві, де він був у складі офіційної делегації ЗУНР. У своїй

промові галичанин говорив про небезпеку для УНР військової агресії з боку Росії: «Ми то знаємо, що таке неволя, і розуміємо, що більшовицькі війська йдуть до нас не як рівні... Росія без України не проіснує. З цією метою вони йдуть сюди». Т. Старух закликав брати зброю в руки та захищати Українську державу і з цією метою пропонував підтримати Директорію УНР, бо «головне зараз – оборона нашої держави перед ворогом, а зокрема перед більшовицькою навалою». Дуже слушною була пропозиція промовця «ввійти в порозуміння з Антантою, щоби тим способом забезпечити Україну від більшовицької анархії» [1, ч. 2].

Цікаві відомості про роботу Трудового конгресу України подано у статті «Селянський клуб» без підпису, хоч цілком очевидно, що її написав Т. Старух. З неї дізнаємося про обговорення на конгресі ідеї створення в об'єднаній Україні Селянського демократичного сторонництва як політичної партії, яка «боронила б по правді інтереси селянства і дійсно розуміла його домагання», вироблення основних її програмних положень, на основі яких можна було б вирішити земельне питання. Як відомо, наступний розвиток подій в Україні унеможливив реалізацію цих планів.

Відзначимо, що публікації в «Бережанському вістнику» про перебування делегації ЗУНР у Києві в січні 1919 р. досі не уведені до наукового обігу, хоча їх зміст заслуговує на використання в історичних працях і публіцистиці, адже автор розповідає про невідомі факти з роботи Трудового конгресу України, його повідомлення особливо важливі і цінні, адже надруковані відразу після подій, про які йде мова, не грішать суб'єктивізмом і неточностями, що, як правило, появляються у спогадах, написаних через тривалий проміжок часу.

Часопис опублікував також «Закон про форму української влади, ухвалений Конгресом Трудового Народу України», що додало населенню Бережанської округи певну ясність щодо політичної влади в УНР.

З «Бережанського вістника» можна довідатися про деякі деталі візиту голови Директорії УНР і головного отамана Армії УНР С. Петлюри в Галичину наприкінці лютого – на початку березня 1919 р. Дізнаємося, зокрема, що 1 березня він прибув у Бережани. Після офіційної зустрічі на вокзалі С. Петлюра побував у Начальній команді (штабі) УГА, де обговорював ситуацію на польсько-українському фронті. Потім, пообідавши в офіцерській харчівні, відвідав військовий шпиталь і запасну сотню, де розмовляв з вояками, а під вечір виїхав у Потутори [1, ч. 6]. Повідомлення про візит в Галичину і приїзд у Бережани керівника УНР вселяло у галичан віру в торжество соборності України.

У кожному числі газети друкувалися невеликі повідомлення про політичні події в ЗУНР, становище на фронті, окремі рішення уряду. Так, були опубліковані комунікат Ради державних секретарів від 28 січня 1919 р. про виплати військових причинок для родин мобілізованих вояків [1, ч. 2], інформація про початок нової сесії УНРади ЗУНР у Станиславові 4 лютого 1919 р. [1, ч. 3], обіжник уряду про обіг в республіці нової грошової одиниці – гривні [1, ч. 4], рішення від 11 березня 1919 р. про склад делегації ЗУНР на переговорах з поляками і про виїзд урядової делегації на переговори з Директорією УНР [1, ч. 6] та ін.

У матеріалах часопису викривалася агресивна політика Польщі щодо українців Галичини, містилися заклики до населення об'єднати свої сили й стати на захист рідної землі і власної держави тощо. Так, була опублікована оповідь очевидця «Як поляки воюють з нами» [1, ч. 4], стаття Т. Старуха «Як виглядає польська культура?» [1, ч. 6], повідомлялося про віча в багатьох селах, де з патріотичними промовами виступали авторитетні діячі, включаючи священників, та офіцери УГА [1, ч. 5]. Газета вмістила матеріали про організацію в Бережанському й навколишніх повітах допомоги воякам УГА грошима, продуктами та одягом, про комітет для зібрання і вислання святочних дарунків для жовнірів, що постав у Бережанах 26 грудня 1918 р. і в роботі якого найактивнішу участь брали викладачі міської гімназії і вчителі шкіл [1, ч. 5].

Розпорядження повітового комісаріату друкувалися, зазвичай, на перших сторінках «Бережанського вістника» і стосувалися різних важливих для місцевого населення

проблем: торгово-промислової діяльності, виборів сільських комісарів (війтів), проведення мобілізації новобранців в УГА, охорони громадського порядку, боротьби з епідеміями хвороб, проведення зборів і віч, обов'язкового надання підвід для потреб влади і війська тощо. Зміст цих матеріалів дає змогу побачити, якими справами займався повітовий комісаріат і як почасти складно було їх вирішити. Зокрема, повітовий комісар Іван Масляк видав 28 січня 1919 р. розпорядок про проведення торгівлі, промислу і ремесел у повіті [1, ч. 2]; 7 лютого – про те, що всі ліси перебувають у «державному заряді», тож користуватися ними самовільно заборонено, а для придбання дерева для відбудови зруйнованих сіл потрібен дозвіл влади [1, ч. 3]; 21 лютого – про «перегляд усіх чоловіків неукраїнської народності 1883–1901 р. до армії» [1, ч. 4].

В окремих редакційних матеріалах вказується на негативні і суспільно небезпечні тенденції, соціальну напруженість, що існували і поглиблювалися в тодішньому житті республіки: «розгул демократії», відсутність необхідного порядку, невиконання розпоряджень влади, ухилення від військової служби тощо (статті «Все йде в переверти...» [1, ч. 2], «Смерть хабарництва!» і «Дезертири!» [1, ч. 4]).

Зі сторінок вісника можна довідатися дещо про шкільну освіту, духовне життя у повіті в складний час війни. Так, повітовий шкільний інспектор о. Володимир Ардан видав розпорядження про створення місцевих шкільних рад, на які покладалася організація навчання учнів в школах [1, ч. 2]; хор «Бережанського Бояна» дав 2 лютого 1919 р. концерт, зібрані кошти з якого були передані на потреби поранених вояків УГА, а 23 лютого – окремий концерт для жовнів окружної військової команди [1, ч. 6] та ін.

Серед матеріалів часопису виділяються дві публікації біографічного характеру, присвячені військовому лікарю, підполковнику УГА, коменданту Бережанської окружної військової команди Осипу Ковшевичу, який помер від тифу 6 січня 1919 р. [1, ч. 4]. М. Західний написав «Згадку», а професор гімназії, доктор філософії Василь Левицький – нарис «На смерть бл. п. д-ра Осипа Ковшевича», в яких розповідається про життєвий шлях лікаря, його фахову і громадську працю. Донині ці публікації найповніше висвітлюють біографію О. Ковшевича – відомого діяча ЗУНР та офіцера УГА.

У сьомому числі, який став останнім, «Бережанський вісник» повідомив про утворення повітової причинкової комісії, що мала організувати матеріальну допомогу родинам вояків УГА, які воювали на фронті під Львовом, та опублікував звернення голови жіночої громади Бережан Кліментини Бородайкової активізувати надання такої допомоги. Автор під псевдонімом «Омета» у статті «Хто свій, а хто ворог?» писав про громадянський обов'язок українців у боротьбі з польськими нападниками, закликав до пильності за умов війни. Про припинення виходу газети її редакція не повідомляла.

Врешті-решт такі чинники як зайнятість керівників Бережанського повіту більш важливими державними і громадськими справами та відсутність коштів в умовах наростання кризових явищ у республіці призвели до закриття часопису.

Узагальнюючи зміст «Бережанського вісника», можна стверджувати, що він був спрямований передусім на поширення ідей українського державотворення та інформації про становище в ЗУНР та УНР, на фронті і в повіті. Матеріали в номерах газети не подавалися за усталеною структурою і їх друк диктувався тогочасною ситуацією та наявністю відповідної інформації, однак загалом у часописі виділялися два блоки: загальнодержавний (урядовий та військовий) і місцевий (повітовий). Оригінальних літературно-художніх публікацій, включаючи вірші, в газеті не було. Як і в інших повітових періодичних виданнях ЗУНР, автори публікацій (статті, повідомлення, звіти, нариси), зазвичай, не вказувались. Для «Бережанського вісника» це цілком зрозуміло, адже в його редакції творчо працював фактично один М. Західний (він часто вживав криптонім М. З.). Інші відомі автори – Т. Старух, В. Левицький.

Висновки. «Бережанський вісник» був одним із помітних повітових часописів ЗУНР і відіграв значну для того часу суспільну роль – інформаційну, пропагандистську, організаційну, культурно-просвітницьку, поширюючи необхідну важливу

інформацію, роз'яснюючи політику державної влади, пропагуючи ідеї національного державотворення та цінності української культури, об'єднуючи жителів регіону в громадянську спільноту за умов польсько-української війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережанський вістник. – 1919.
2. Бібліографія української преси в Польщі (1918–39) і Західньо-Українській Народній Республіці (1918–19) / Уклад Євген Місило. – Едмонтон, 1991. – 250 с.
3. Богуславський О. Урядова преса Західноукраїнської Народної Республіки : державотворчий аспект // Вісник Львівського університету. Сер.: Журналістика. – 2001. – Вип. 21. – С. 411–416.
4. Галушко М. Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886–1944 рр.) : історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2008. – 352 с.
5. Горевалов С. І. Військова публіцистика України в національно-визвольних змаганнях. – Львів, 1997. – 231 с.
6. Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини, 1865–1939 рр. : історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2001. – 364 с.
7. Кобута Л. Пресові видання ЗУНР: специфіка функціонування та ідеологія змістового наповнення // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 18 : Західноукраїнська Народна Республіка : до 90-річчя утворення. – Львів, 2009. – С. 644–651.
8. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ століття). – Львів : Світ, 1995. – 184 с.
9. Танчин І. Преса ЗУНР як історичне джерело // Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західноукраїнської Народної Республіки : матеріали (1–3 листопада 1993 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С. 104–105.
10. Федоришин П. С. Преса і українська державність (1917–1920 рр.). – Тернопіль, 1996. – 177 с.
11. Хімяк О. Преса про політичну боротьбу в українському таборі за часів Західноукраїнської Народної Республіки // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. – Вип. 19. – С. 160–165.
12. Хімяк О. Роль преси в українському національно-визвольному русі (1914–1919 рр.) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 752 : Держава та армія / відп. ред. С. В. Терський. – Львів : Вид-во «Львівської політехніки», 2013. – С. 67–73.

Петр Гуцал

Газета «Бережанский вестник» периода Западноукраинской Народной Республики

В статье раскрыты и проанализированы содержание публикаций и национально-государственное направление газеты «Бережанский вестник», которая выходила в январе-апреле 1919 г. Отмечено, что издание является важным источником в освещении исторических событий, военно-политической ситуации и социального положения населения в Западноукраинской Народной Республике, а также для понимания роли прессы в этом государстве.

Ключевые слова: пресса, газета, статья, пропаганда, «Бережанский вестник», Западноукраинская Народная Республика.

Petro Hutsal

The Regional «Berezhanski Vistnyk» Newspaper of the Period of West Ukrainian National Republic

The article is devoted and analyzed the content of publications and national-state orientation of the county magazine «Berezhanskyi Vistnyk» published in January-April 1919. It is noted that it is an important source for coverage of historical events, military-political situation and social status of the population in the West Ukrainian People's Republic, as well as to understand the role of the press in this state.

Key words: news media, newspaper, article, propaganda, «Berezhanski Vistnyk», West Ukrainian National Republic.